

Ta'lim sifatini oshirish orqali mos kadrlar tayyorlash

Buronova Dilafruz Tuxtayeva

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola O'zbekistonda ta'lim sifatini oshirish orqali mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash masalasini chuqur tahlil qiladi. Maqolada global miqyosdagi "iste'dodlar tanqisligi" va "malaka bo'shlig'i" kabi muammolar, texnologik rivojlanishning ta'lim tizimiga ta'siri hamda O'zbekistonning ta'lim sohasidagi strategik maqsadlari yoritiladi. Ta'lim sifati va mehnat bozori o'rtasidagi nomuvofiqlikni bartaraf etish uchun dual ta'lim tizimi, o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish, pedagog kadrlar salohiyatini oshirish va ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish kabi asosiy yo'nalishlar taklif etiladi. Germaniya, Shveysariya va Janubiy Koreya kabi davlatlarning ilg'or tajribalari O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari muhokama qilinadi. Maqola ta'limdagi islohotlarning kadrlar tayyorlashga ta'sirini baholaydi va kelajak uchun amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: Ta'lim sifati, mos kadrlar, dual ta'lim, mehnat bozori, iste'dodlar tanqisligi, o'quv dasturlari, O'zbekiston-2030, kasbiy malaka

Kirish

Global iqtisodiyotda kuzatilayotgan tezkor texnologik o'zgarishlar, sun'iy intellekt va robototexnikaning kengayishi dunyo mehnat bozorida jiddiy transformatsiyalarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu o'zgarishlar "iste'dodlar tanqisligi" (talent gap) va "malaka bo'shlig'i" (qualification gap) kabi global muammolarni keltirib chiqarib, ish beruvchilarning malakali mutaxassislar topishda qiyinchiliklarga duch kelayotganini, ayni

paytda bitiruvchilarning munosib ish o‘rinlarini topa olmayotganini ko‘rsatmoqda. Xususan, 2019-yilda O‘zbekistonda o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, 100 dan ortiq kompaniyalarning 67 foizi nomzodlarning kasbiy malakasi va tajribasi yetishmasligi tufayli ishga qabul qilishda qiyinchiliklarga duch kelgan. Texnik bilimlarning eskirish muddati XX asr o‘rtalaridagi o‘n yildan hozirda 2-5 yilga qisqargani uzluksiz malaka oshirish va moslashish zaruratini taqozo etadi. Bu sharoitda mamlakatlarning barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta’minlashda ta’lim sifatini oshirish va mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston uchun ta’lim sifatini oshirish uning rivojlanishidagi yagona yo‘l sifatida qabul qilinib, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uyg‘unlashgan. Mamlakatda yoshlar ta’limi davlat siyosati darajasiga ko‘tarilib, “Yangi O‘zbekiston maktab ostonasidan boshlanadi” tashabbusi hamda 2023-yilgi Konstitutsiyada o‘qituvchilar maqomi va ta’limni rivojlantirish ustuvorligi aniq belgilangan. Ushbu maqola O‘zbekistonda ta’lim sifatini oshirish orqali mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashning dolzarbligini, mavjud muammolarni tahlil qilish, xalqaro tajribalarni o‘rganish va amaliy takliflar berishni maqsad qilgan.

Asosiy qism

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimi keng qamrovli islohotlar bosqichidan o‘tmoqda. Davlat tomonidan ta’limga investitsiyalar eng katta sarmoya sifatida baholanib, uning rivojiga ulkan e’tibor qaratilmoqda. 2024-yilda 4644 ta yangi maktabgacha ta’lim tashkilotlari tashkil etilib, 170 mingdan ortiq qo‘shimcha o‘rinlar yaratildi, bu esa maktabgacha ta’limga qamrov darajasini 76 foizga, 6 yoshli bolalarning maktabga tayyorligini 96 foizga yetkazdi. 2023-yildan boshlab maktab ta’limi xalqaro dasturlar asosida keng qamrovli isloh qilinmoqda, zamonaviy maktablar qurilmoqda, yangi darsliklar joriy etilmoqda va ilg‘or standartlar qo‘llanilmoqda.

Shu bilan birga, ta'lim tizimi oldida bir qator muammolar mavjud. Global "iste'dodlar tanqisligi" O'zbekiston uchun ham dolzarb bo'lib, ish beruvchilar va bitiruvchilar o'rtasidagi kutishlardagi nomuvofiqlik kuzatilmoqda. Yangi texnologiyalar, ayniqsa sun'iy intellekt va robototexnika sohasidagi jadal rivojlanish mavjud ta'lim tizimlarini eskirib qolishiga olib kelmoqda va barcha iqtisodiy tarmoqlarda biznes talablarini qondirishga yetarli bo'lmay qolmoqda. Bundan tashqari, Boston Consulting Group (BCG) tomonidan olib borilgan xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jahon miqyosida qariyb 1,3 milliard kishini qamrab olgan "malaka bo'shlig'i" global mehnat unumdorligidan 6 foiz "yashirin soliq" undirmoqda. O'zbekistonda ham ishlab chiqarish va ta'lim o'rtasidagi integratsiyaning yetarli emasligi bitiruvchilarning amaliy ko'nikmalarini sust rivojlanishiga olib keladi, bu esa ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini pasaytiradi.

O'quv dasturlarini modernizatsiya qilish: O'quv dasturlari global trendlar va mahalliy mehnat bozori talablariga, ayniqsa yangi texnologiyalar va kasblarning paydo bo'lishiga mos ravishda doimiy ravishda yangilanib borishi kerak. Bitiruvchilarda nafaqat nazariy bilimlar, balki tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, kreativlik va kommunikativ ko'nikmalar kabi "yumshoq ko'nikmalar"ni (soft skills) rivojlantirishga e'tibor qaratish lozim.

Pedagog kadrlar salohiyatini oshirish: Ta'lim sifatining asosiy omili o'qituvchilardir. Ularning malakasini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va o'quv jarayonida innovatsion usullarni qo'llashga ko'maklashish muhimdir. UNESCOning nafrat nutqiga qarshi kurash bo'yicha tavsiyalari kabi xalqaro yo'riqnomalar o'qituvchilar uchun qimmatli manba bo'lishi mumkin.

Infratuzilma va resurslarni takomillashtirish: Zamonaviy o'quv muhiti, laboratoriyalar, texnologik jihozlar va raqamli resurslar ta'lim sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistondagi zamonaviy maktablar va yangi darsliklar joriy etilishi bu boradagi ilk qadamlardir.

Dual ta'lim tizimini joriy etish va kengaytirish: Dual ta'lim nazariya va amaliyotni o'quv jarayonida uyg'unlashtiradigan muhim mexanizm hisoblanadi. U ishlab chiqarish va ta'lim integratsiyasini kuchaytiradi, bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshiradi va ularni mehnat bozoriga samarali tayyorlaydi. Bu tizim O'zbekistonning ta'lim-ishlab chiqarish integratsiyasini mustahkamlash bo'yicha dolzarb vazifalarini hal qilishda muhim vosita bo'lishi mumkin.

Uzluksiz ta'lim va kasbiy rivojlanish tizimini shakllantirish: Texnik bilimlarning tez eskirishi sharoitida, bitiruvchilarga kasbiy faoliyati davomida doimiy ravishda yangi ko'nikmalarni egallash imkoniyatini beruvchi uzluksiz ta'lim tizimini yaratish zarur.

Jahon miqyosida ta'lim sifatini oshirish va mos kadrlar tayyorlash bo'yicha ko'plab ilg'or tajribalar mavjud bo'lib, ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish maqsadga muvofiqdir.

Dual ta'lim tizimining rivojlangan mamlakatlardagi tajribasi O'zbekiston uchun muhim o'rnak bo'lishi mumkin. Germaniya, Shveysariya va Janubiy Koreya kabi davlatlarda dual ta'lim yuqori malakali ishchi kuchini tayyorlashda samaradorligini isbotlagan. Germaniyada bu tizimning tarixiy ildizlari bor bo'lib, o'quvchilar bir vaqtning o'zida kasbiy ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni olib, korxonalarda amaliy ko'nikmalarni egallaydilar. Shveysariyada dual ta'lim iqtisodiyotning turli tarmoqlaridagi maxsus talablarga moslashgan. Janubiy Koreya esa yuqori texnologiyali sohalar uchun kadrlar tayyorlashda ushbu tizimni muvaffaqiyatli qo'llamoqda. O'zbekistonda bu tajribani qo'llashda ishlab chiqarish korxonalari bilan ta'lim muassasalari o'rtasida samarali hamkorlik mexanizmlarini yaratish, qonunchilik bazasini mustahkamlash va ish beruvchilarni jalb qilish bo'yicha rag'batlantirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish zarur. Hozirgi kunda O'zbekiston dual ta'lim tizimini joriy etish va rivojlantirish bo'yicha bir qancha dolzarb vazifalarga duch kelayotgan bo'lib, uning nazariy asoslari va xalqaro tajribalarni chuqur o'rganish muhimdir.

Shuningdek, Boston Consulting Group tadqiqotlarida taklif etilgan “insonparvar tizimlar” (human-centered systems) yondashuvi O‘zbekiston yalpi ichki mahsulotini 0,5-2% ga oshirish salohiyatiga ega ekanligi e’tirof etiladi. Bunday tizimlar inson resurslarining rivojlanishini markazga qo‘yib, ta’lim, mehnat va ijtimoiy siyosatlarni uyg‘unlashtirishni ko‘zda tutadi. O‘zbekistonning yoshlar ta’limini davlat siyosati darajasiga ko‘tarishi va “Yangi O‘zbekiston maktab ostonasidan boshlanadi” kabi tashabbuslari mazkur yondashuvga mos keladi.

Ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan islohotlar, jumladan maktabgacha ta’limga qamrovni kengaytirish, maktab ta’limini xalqaro dasturlar asosida isloh qilish va dual ta’limni joriy etish, mamlakatda mos kadrlar tayyorlash jarayoniga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishi kutilmoqda.

Birinchidan, o‘quv dasturlarining modernizatsiya qilinishi bitiruvchilarda mehnat bozorida talab etiladigan kasbiy va “yumshoq” ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Bu esa ularning bandlik darajasini oshirib, ishsizlik darajasini pasaytirishga xizmat qiladi. Ikkinchidan, dual ta’lim tizimining kengayishi ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi mavjud “bo‘shliq”ni bartaraf etib, bitiruvchilarning amaliy tajribaga ega bo‘lishini ta’minlaydi. Natijada, korxonalar o‘z ehtiyojlariga mos keladigan mutaxassislarni tezroq va samaraliroq topa oladilar. Uchinchidan, pedagog kadrlar malakasini oshirish va zamonaviy ta’lim texnologiyalarini qo‘llash o‘quv jarayonining sifatini yaxshilaydi, bu esa talabalarning bilimi va malakasi darajasini oshiradi. To‘rtinchidan, uzluksiz ta’lim tizimining rivojlanishi shaxsning butun hayoti davomida o‘z malakasini oshirishi, yangi kasblarni egallashi va o‘zgaruvchan mehnat bozori talablariga moslashishiga imkon beradi. Bu esa texnik bilimlarning tez eskirishi muammosiga yechim bo‘ladi.

Ta’lim islohotlarining natijalarini baholashda muntazam monitoring va tahlil mexanizmlarini joriy etish muhimdir. Bitiruvchilarning bandlik darajasi, ularning ish joyida muvaffaqiyati, ish beruvchilarning bitiruvchilar malakasiga bo‘lgan baholari, shuningdek, mamlakat iqtisodiyotining turli sohalaridagi malakali kadrlar yetishmovchiligi

ko'rsatkichlari bu jarayonning asosiy mezonlari bo'lishi mumkin. Bu ma'lumotlar ta'lim siyosatini doimiy ravishda takomillashtirish va aniq ehtiyojlarga moslashtirish imkonini beradi.

Xulosa

Ta'lim sifatini oshirish O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishi va jamiyat farovonligini ta'minlashda ustuvor ahamiyatga ega bo'lgan strategik yo'nalishdir. Global miqyosdagi "iste'dodlar tanqisligi" va "malaka bo'shlig'i" muammolari, texnologik inqilob va bilimlarning tez eskirishi sharoitida, mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash zarurati har qachongidan ham dolzarb. O'zbekistonda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar, jumladan maktabgacha va maktab ta'limini takomillashtirish, bu borada muhim qadamlardir.

Maqolada ko'rib chiqilgan asosiy yo'nalishlar va mexanizmlar, jumladan o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish, pedagog kadrlar salohiyatini oshirish, infratuzilmani yaxshilash va ayniqsa dual ta'lim tizimini joriy etish va kengaytirish ta'lim sifatini oshirish va mehnat bozori ehtiyojlarini qondirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Germaniya, Shveysariya va Janubiy Koreya kabi davlatlarning dual ta'lim sohasidagi ilg'or tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirishga xizmat qiladi.

Ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikni institutsional darajada mustahkamlash uchun qonunchilik va moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish.

O'quv dasturlarini muntazam ravishda mehnat bozori talablari va xalqaro standartlarga mos ravishda yangilab borish, bunda ish beruvchilarning faol ishtirokini ta'minlash.

O'qituvchi va murabbiylarning kasbiy malakasini oshirish, zamonaviy pedagogik va raqamli ko'nikmalarni egallashlari uchun uzluksiz ta'lim dasturlarini joriy etish.

Ta'lim islohotlarining samaradorligini baholash uchun aniq, o'lchanadigan ko'rsatkichlarga asoslangan monitoring va baholash tizimini yaratish, bitiruvchilarning bandlik darajasi va ish beruvchilarning fikr-mulohazalarini muntazam o'rganish.

Yoshlarning kasb tanlash jarayonida sifatli maslahatlar olishini ta'minlash va ularni kelajak kasblariga yo'naltirish.

Ushbu chora-tadbirlarni kompleks amalga oshirish O'zbekistonning yuqori malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash salohiyatini sezilarli darajada oshirib, mamlakatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga mustahkam poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Goldin, Claudia, va Lawrence F. Katz. Ta'lim va Texnologiya o'rtasidagi Poyga. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2008.

Hanushek, Eric A., and Ludger Woessmann. Millatlar Bilim Kapitali: Ta'lim va o'sish iqtisodiyoti. Cambridge, MA: MIT Press, 2015.

Autor, David H., Frank Levy, and Richard J. Murnane. "So'nggi texnologik o'zgarishlarning ko'nikma tarkibi: Empirik Tadqiqot." Iqtisodiyotning choraklik jurnali, jild. 118, son. 4, 2003, bet. 1279-1333.

Frey, Carl Benedikt, and Michael A. Osborne. "Bandlikning kelajagi: Ish o'rinlari kompyuterlashtirishga qanchalik moyil?" Texnologik prognozlash va ijtimoiy o'zgarish, vol. 114, 2017, pp. 254-280.

Livingstone, David W. "Ta'lim inqirozi'dan tashqari: Ta'limiy nomuvofiqlik tushunchasini kengaytirish." Xalqaro Umrbod Ta'lim jurnali, vol. 37, no. 1, 2018, pp. 1-14